

EESTI NAISUURIMUS- JA TEABEKESKUS

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus

Narva mnt. 25-410, Tallinn 10120

Tel / Fax 6409173

enut@enut.ee

http://www.enut.ee

Toimetaja ja küljendaja: Kadri Aavik

ENUT

Soo ja hariduse erinumber

Toimetajalt

Käesolev ENUTi Uudiste väljaanne on pühendatud soo ja hariduse teemale. ENUT on soo ja hariduse teemaga süvendatult tegelenud alatest aastast 2008 ning nüüdseks on see saanud üheks ENUTi prioriteetsetest teemavaldkondadest.

2008. aastal viidi läbi Avatud Eesti Fondi ja Sotsiaalministeeriumi toetatud projekt "Lasteaed kaasaegselt: soodundlikkuse suurendamine Eesti lasteaedades", mille eesmärgiks oli suurendada soodundlikkust Eesti lasteaedades. Projekti raames viidi läbi uuring, milles analüüsiti soolisuse konstrueerimist seitsmes Tallinna lasteaias ning selgitati välja peamised soodiskursused, mida kasutavad lasteaiaõpetajad ja 5.-6. aastased lapsed igapäevases sooloomes. Lisaks sellele valmis lasteaiaõpetajatele mõeldud metoodiline juhendmaterjal, mis sisaldab praktilisi metoodikaid metoodikaid ning näiteid, sh. mängu, kuidas muuta tegevusi lastega soostereotüüpide-vabaks ning kuhu poisid ja tüdrukud oleksid võrselt kaasatud.

Projekti lõppedes alustas ENUT projekti "Soolise võrdõiguse süvalaiendamine Eesti haridussüsteemis", mis kestis 2010. aasta jaanuarini ning mille eesmärk oli tuua soolise võrdõiguse süvalaiendamise põhimõtteid Eesti haridussüsteemi. Projekti peamise väljundina valmis uuring, kus analüüsiti kolme Eesti keskkoolis kasutatavat ajalooõpikut sooperspektiivist, eesmärgiga tuvastada naiste ja meeste kujutamise viise nende õpikute tekstis ja illustatsioonidel.

Käesolevas uudiskirjas tutvustab Kadri Aavik projekti "Soolise võrdõiguse süvalaiendamine haridussüsteemis" raames valminud ajalooõpikute uuringu tulemusi. Samuti tehakse kokkuvõtte 2008. aastal läbi viidud projekti "Lasteaed kaasaegselt" olulisematest tulemustest. Liivi Pehk annab ülevaate soolistest stereotüüpidest hariduses. Reet Laja artikkel käsitleb mõtteviise ning nende muutumist artiklis "Mõtteviisi kaasajastamisest Eesti haridusmaastikul".

Käesoleva uudiskirja väljaandmist toetab Avatud Eesti Fondi Vabaühenduste Fond.

Head lugemist!

SISUKORD

lk 1	Toimetajalt
lk 2	Soolised stereotüübid ja haridus
<i>Liivi Pehk</i>
lk 4	Soo sotsiaalne konstrueerimine seitsmes Tallinna lasteaias: ülevaade
<i>Kadri Aavik</i>
lk 5	Kolme keskkooli ajalooõpiku analüüs sooperspektiivist
<i>Kadri Aavik</i>
lk 7	Mõtteviisi kaasajastamisest Eesti haridusmaastikul
<i>Reet Laja</i>

Soolised stereotüübid ja haridus

Liivi Pehk, ENUT

Soolised stereotüübid on kõige olulisemad soolise ebavõrdsuse põhjustajad ühiskonnas. Soolisi stereotüüpe võib leida igapäevaelus igal tasandil. Soolised stereotüübid põhinevad struktuur-funktsionalistlikul argumendil (Parsons ja Bells, 1955), et mehed ja naised on bioloogiliselt ja sotsiaalselt sobivad erinevate ülesannete täitmiseks. Naistele omistatakse hoolitseja roll, tulenevalt nende bioloogilisest võimest rinnaga toita. Meestelt oodatakse rohkem varustaja ehk leivateenija rolli ja vähem pühendumist laste eest hoolitsemisele. Vastavalt sellele argumendile on ühiskonnas välja kujunenud perekonna mudel kujul: mees-leivateenija ja naine-kodu eest hoolitseja. Need soorollid on Euroopas kuni tänaseni üpris tugevalt kinnistunud.

Soolised stereotüübid eksisteerivad kuna ühiskond ei tegele nende muutmisega. Hoolitsemine on ühiskonnas väheväärtustatud sest ühiskond eeldab, et naised on loomupärased „hoolitsejad“, aga mehed ei ole. Seetõttu nõuab stereotüüpide muutmise eelkõige meeste identiteedi muutmist ja meeste osavõttu „naiste töödest“ ja laste eest hoolitsemisest (Segal 1990). Ideaalvariandis peaksid isad võtma enam vastutust tegevustes, mida on traditsiooniliselt peetud emade rolliks. Mõlemad nii ema kui isa peaksid jagama omavahel võrdselt kohustusi ja vastutust nii leivateenija rollis kui ka laste eest hoolitseja rollis ning peaksid olema võimelised vastastikku üksteise rolle täitma. (Pleck ja Pleck, 1997). Normiks peaks saama kahe leivateenijaga peremudel, kus mehed ja naised jagavad võrdselt nii leivateenija kui ka lastekasvataja ja kodumajapidaja rolli.

Lapse sotsialiseerumine ühiskonda vastavalt soole algab juba lapse sünnimomendist. Uuringud näitavad, et vanemate erinev suhtumine ja käitumine oma laste suhtes lähtuvalt lapse soost on esimene mõjuallikas soorollide kujundamisel varases lapseas (Kaplan, 1991)

Eelkoolieas omandatud sooliste stereotüüpide kinnistamine jätkub kooliaastatel nii pere, meedia kui ka koolikeskkonna poolt. Koolikeskkond on oluline mõjutaja ja koolis pigem taastoodetakse soolisi stereotüüpe, selle asemel, et neid kahtluse alla seada (Haldsworth, 2007)

Kooliõpikud sisaldavad pilte meestele ja naistele omastest stereotüüpilistest käitumismudelitest (Marinova, 2003). Õpetajad kannavad edasi stereotüüpseid uskumusi soorollidest. Kõik see kokku mõjutab poisse ja tüdrukuid ja neid rolle, mida nad tulevikus ühiskonnas etendavad. Sooliste stereotüüpide esinemine koolikeskkonnas avaldab olulist mõju poiste ja tüdrukute edasistele ametivalikutele ja

eelistustele ning seeläbi nende edasisele majanduslikule olukorrale.

Võitlemine sooliste stereotüüpidega haridussüsteemis nõuab oluliste muutuste sisseviimist kogu koolikeskkonda. Koolis, kus toimub poiste ja tüdrukute identiteedi kujundamine on mitteformaalsetel aspektidel sama suur mõju kui formaalsetel aspektidel.

Illustratsioonid kui sooliste stereotüüpide edasikandjad

Lapse esimene kokkupuude raamatuga toimub tavaliselt läbi pildiraamatu. (Stephens, 1992). Kõik tekstid kannavad endas mingit hoiakut ja ideoloogiat ja sedasama teevad ka illustratsioonid. Pildiraamat ei saa kunagi eksisteerida väljaspool sotsialiseerimise või harimise konteksti või kavatsusi. See tähendab, et pilte ei saa käsitleda kui tähtsusetuid lisandeid tekstile, mis täidavad ainult dekoratiivset rolli ja püüavad laste tähelepanu, vaid nad etendavad olulist osa kirjutatud teksti lahti dekodeerimisel.

Väga vähe õpetajaid saab aru, et sügavale illustratsioonide sisse on ära peidetud võimalikud soolise ebavõrdsuse ilmingud, mis kannavad edasi dominantset ideoloogiat ja hoiakuid ühiskonnas. Illustratsioonid peidavad endas n.ö. peidetud eesmärgi, mis avaldavad lugejale väga suurt mõju sooliste stereotüüpide taastootmisel.

On läbi viidud palju uurimusi, kus on analüüsitud soolisi stereotüüpe lasteraamatutes. Arvukad uurimused on näidanud, et naiste ja meeste kujutamisel raamatutes esineb suur erinevus (Collins, 1984, Crobb & Bulavski, 1994, Turner, Bowner, 1996). Eelkõige täheldati meeste sagedasemat kujutamist lasteraamatute illustratsioonidel.

Graig Ashley, B. North Carolina Ülikoolist uuris, kuidas lasteraamatutes soolistatud emotsionaalsete sõnumite edasiandmine. Selleks valiti välja 60 paremini müüvat lasteraamatut ajavahemikust 1950 kuni 2007 ja uuriti kuidas emotsionaalsete sõnumite edasiandmine tekstis ja illustratsioonidel erineb sugude lõikes. Uurimuse tulemusena leiti, et meessoost tegelasi oli raamatutes kujutatud oluliselt rohkem kui naissoost tegelasi. Spetsiifiliste emotsioonide osas väljendasid naissoost tegelased piltidel sagedamini armastust kui meessoost tegelased. Meessoost tegelased väljendasid piltidel sagedamini viha. Need kaks erinevust on ka kooskõlas sooliste stereotüüpidega, et naised on hoolitsevamad ja mehed väljendavad sagedamini oma viha (Brody, 1997; Kring, 2007). Need soolistatud sõnumid mitte üksi ei peegelda soolisi stereotüüpe vaid ka taastoodavad neid, sest nad annavad poistele edasi sõnumit, et neil on lubatud oma viha väljendada ja tüdrukutele edasiantav sõnum on, et oma viha ei tohiks välja näi-

369 tegelast. 130 korral oli tegemist meeste paari või grupiga (kes tihti ei olnudki konkreetsed tuntud ajaloolised isikud) ning 86 juhul üksiku meestegelasega, mis annab tunnistust meeste tegevuste eelistamisest õpikutes. Õpikute autorid eelistavad ka tänapäevase mate illustratsioonide puhul valida mehi ja nende tegevusi kujutavat pildimaterjali, vaatamata sellele, et lähiajaloo pildimaterjali valik on tunduvalt suurem ning hõlmab kindlasti ka rohkem naisi kujutavaid pilte. 53 juhul oli tegemist grupiga, kelle liikmete sugu polnud võimalik määrata. Seejärel esines segagruppe (39) ning segagruppe, kus mehed olid ülekaalus või tähtsamal kohal (35). Segagruppe, kus naised olid ülekaalus, oli 5. Naiste paare või gruppe loendati 10 illustratsioonil ning üksikuid naistegelasi 11 pildil, kusjuures 5 neist olid jumalused või muud ebareaalset tegelased.

Teksti ja illustratsioonide kvalitatiivse kontentalüüsi tulemusena võib välja tuua järgnevalt:

- Naistegelased puuduvad suuresti lisaks poliitilis-militaarajaloo käsitlesele ka muudest rohkem igapäevaeluga seotud eluvaldkondadest – võib jääda mulje, nagu ei teeks nad midagi. Ilmneb, et naisi on eelkõige kujutatud ajastute moesuundadega seonduvalt.

- Mitmete teemade, tegelaste ja sündmuste valik ja kajastus õpikutes on äärmiselt subjektiivne ja sõltub autorite enda maitsest. Ka mehi on tihti kujutatud stereotüüpsetes rollides.

- Teemadele, mis on selgelt meestekesksed, on võrreldes teiste tolle aja elu- ja tegevusvaldkondadega ebaproportsionaalset tähelepanu pööratud ning hoopis mainimata on jäetud sellel ajaperioodil toimunud olulised sotsiaalsed sündmused, mis mõjutasid meeste ja naiste (tavainimeste) elusid.

Soovitusi ajalooõpikute ja ajalooõppe sooliselt tasakaalustatumaks muutmiseks:

- Lisada ajalooõpikutesse enam arutelusid selle üle, kas naised ja mehed kogesid teatud ajaloolisel oluliseks peetavad sündmusi ning murdepunkte ühtemoodi ning kas neile avanesid nendel ajaperioodidel ühesugused õigused ja võimalused? (näiteks Joan Kelly küsimus „Kas naistel oli renessanss?“).

- Pöörata rohkem tähelepanu naisliikumistele ning nende võitlusele naiste positsiooni parandamiseks ühiskonnas ning saavutatud olulistele edusammudele.

- Pöörata tähelepanu õpikutes sisalduvale pildimaterjalile – tihti on märgata, et lisaks ajalooliste piltide valikule õpikutes, on ka õpikutesse valitud tänapäevastel illustratsioonidel ning fotodel kujutatud valdavas enamuses mehi; naisi esineb vähe ning nad on marginaalsetes rollides.

- Teised ajaloovaldkonnad, nt. perekonnavalugu, isikuajalugu ja sotsiaalajalugu võimaldavad lisaks üldisele ajalooüldmuste tasandile liikuda üksikasjalikumana ning inimeste igapäevaelu tasandi suunas

(inimeste lugu) ning seega rohkem käsitleda naiste kogemust ajaloos ning vaadelda ajalugu selle mitmekeisuses.

Uurimus ja soovitused on täies mahus kättesaadavad siit: <http://www.enut.ee/enut.php?id=290>

Kirjandus

Pomata, G (1993). History, particular and universal: some recent women’s history textbooks, *Feminist Studies*, 19, 1 (Spring 1993), 7-50.

Waldijk, B. (1995). Of Stories and sources, feminist history. In: Rosemarie Buikema and Anneke Smelik, eds. *Women’s Studies and Culture, A feminist introduction*, London: ZED-books, 1995, pp. 14-25

Mõtteviisi kaasajastamisest Eesti haridusmaastikul

Reet Laja, ENUT

Soolist võrdõiguslikkust haridussfääris on vajalik silmas pidada ja arendada komplekselt. Selleks on esimesi samme juba asutatud, näiteks õppekavade arendamise kaudu alus-, üld ja -kutsehariduses ning kõrg- ja täiskasvanuhariduses. Heaks näiteks siin on Eesti Naisteühenduste Ümarlaua ettepanekud uude riiklikusse õppekavasse (RÕK). Seda kodanikuühiskonna poolset algatust märkis positiivselt ära ka Riigikogu kultuurikomisjoni esimees P. Kreitzberg Eesti Haridusfoorumil 19. veebruari foorumil Tallinna Tehnikaülikoolis.

Erilise tähelepanu all peaks olema õpetaja-koolitus ja täiendõpe. Alustatud on õpetajate täienduskoolitusega mitmetes koolides. Alushariduse poolelt viidi eelmisel aastal ENUTis läbi lasteaiatõpetajate uurimuse ja anti välja soovitused õpetajatele (uurimust tutvustatakse ENUT-i uudiste käesolevas numbris).

-Kõigil haridustasanditel aitab mõtteviisi kaasajastamisele kaasa õpikute ja muude õppematerjalide analüüs. Siin on viimase aasta heaks näiteks ENUTi ajalooõpikute analüüs (millest on samuti ülevaade antud käesolevas numbris).

- Mõtteviisi muutmiseks ja sooliste stereotüüpide vähendamiseks aitab kindlasti kaasa haridus- ja teadus- ja personalipoliitika. Eeskujuks võib tuua Tartu Ülikooli, kus samm-sammult üha rohkem sellist personalipoliitikat viljeletakse. Rektorite Nõukogu kaudu on tehtud ettepanek ka teistele ülikoolidele samalaadset poliitikat ellu viia.

Uurimuse eesmärgiks oli analüüsida, kuidas on nende õpikute ajaloonarratiivides naisi ja mehi kujutatud ning kui sageli ja millises kontekstis esinevad sugupoole õpikute tekstides ja illustratsioonidel (nii vanematel kui tänapäevastel).

Mingi ajaloolise informatsiooni (nt. isikud, sündmused) tähtsus ning selle jõudmine ajalooraamatutesse on olulisel määral seotud sooga. Ajalooliselt tähtsa ning mäletamist väärt informatsiooni üle otsustamisel märgivad muuhulgas olulist rolli ühiskonnas tänapäeval kehtivad arusaamad meeste ja naiste rollide kohta, peavoolu ajalooteaduses paikapandud prioriteetid ning ajalookirjutaja enda isiklik kogemus, hoiakud ning arusaamad jne.

Peamiselt alates 1970. aastatest on feministlikud ajaloolased pööranud tähelepanu sellele, et peavoolu ajalookirjutus on ühekülgne, moonutatud ning ebatäielik, olles valdavalt meestekeskne. Nii indiviidide kui ka inimgruppide ajalugu käsitledes keskenduvad ajalooõpikud meestele ning nende tegevustele - enamikes ajaloonarratiivides on naistel vaid marginaalne tähtsus või puuduvad nad hoopiski. Seega on ajalugu meestekeskne distsipliin, kus naistel on nii objektide kui ka ajalookirjutajatena marginaalne roll.

Ometigi näib ajalooõpikute eesmärgiks olevat „universaalse“ ajaloopildi edastamine. Kuid see universaalne dimensioon on konstrueeritud läbi üldistuste, mis otseselt ei eita, kuid kaudselt jätavad välja või alatähtsustavad teatud ajaloolise kogemuse erinevusi, näiteks erinevusi naiste ja meeste kogemuste vahel. Ajalooõpikuid kirjutatakse ja avaldatakse endiselt ignoreerides fakti, et inimkogemus on mitmekesine ning seda ei saa ammendavalt kokku võtta ühest kõiketeadvast vaatepunktist, mis on maskeerunud objektiivsete protsesside kirjelduseks (Pomata, 1993). Selline patriarhaalne universaalseid väiteid ja kirjeldusi esitav ajalookäsitlus aga kajastab tegelikkuses vaid väiksearvulisse elitaarsesse kõrgklassi kuuluvate meeste tegevust, pidades seda kogu inimkonna ajalooks.

1970ndatel aastatel USA ajaloolase Joan Kelly poolt esitatud ning eitavalt vastatud küsimusele „Kas naistel oli renessanss?“ mõtlemine aitab aru saada, kuidas ajaloolised sündmused mõjutavad naisi ja mehi erinevalt. Kelly väidab, et renessansiajastu saabumiseiga kaotasid naised majanduslikku ja poliitilist võimu ning iseseisvust võrreldes eelneva perioodiga, samas kui meestel avanesid uued võimalused ja vabadused (Kelly, 1987, viidatud Waaldijik, 1995 kaudu). Just sellise peavoolu ajalooteadmise ning allikmaterjalide uuesti ülevaatamise ja tõlgendamisega naiste perspektiivist tegelebki naisajalugu, kus kõige olulisemad ei olegi faktide tõde, vaid nende tähenduse konstrueerimine (Waaldijik, 1995).

Ajalooõpikutes esinevad faktid ja kuupäevad ununevad kiiresti, kuid õpikute implitsiitne ja varja-

tud sõnum mitte – selleks on kujutus ajaloolisest ajast kui üksteisele järgnevate dünastiade ja võimuvõitluste jadast, institutsoonide võim üksikisiku üle, üldise üleolek üksikasjast jne.

Sooperspektiiv ajaloo uurimisel aitab õpilastel paremini aru saada, et sugu on sotsiaalselt konstrueeritud kategooria ning läbi aja muutuv: meheks ja naiseks olemine ning mehelikkus ja naiselikkus on erinevatel ajaperioodidel tähendanud erinevaid asju.

Õpilastele (eriti noorematele) on kooliõpikud autoriteetsed teadmisteallikad, milles sisalduvaid andmeid ning nende struktuuri üldjuhul ei vaidlustata: ühekülgetest ning naiste tegevust, kogemust ja panust välja jätvatest ajalooõpikutest jääb õpilastele ühekülgne ning kallutatud arusaam ajaloost ning ajaloo protsessidest. Seetõttu lasub õpikute autoritel oluline vastutus kajastada ajalugu võimalikult mitmekesiselt, mitte keskendudes vaid ühe inimgrupi (meeste) tegevuste ja elualade käsitlemisele ajaloos.

Uurimuses kasutati 2002. aastal ilmunud kogumikus „Soorollid õppekirjanduses“ (Veronika Kalmus et al.) avaldatud meetodikat ning uurimismeetoditeks olid kvalitatiivne ja kvantitatiivne kontentanalüüs. Kvalitatiivse kontentanalüüsi (tekst ja illustratsioonid) valimi moodustasid kolm õpikut täies mahus. Kvantitatiivse kontentanalüüsi valimi moodustasid illustratsioonide puhul kõik õpikud täies mahus ning teksti puhul kolm peatükki igast õpikust.

Teksti kvantitatiivse analüüsi tulemusena loendati kõigi õpikute valimite peale kokku 612 tegelast, kellest 435 puhul oli tegemist inimgrupiga, kelle puhul ei olnud sugu võimalik määrata (nt. inimesed, kodanikud jne.). 133 juhul oli tegemist meessoost isikutega ning seejärel esines meessoost isikute grupe, keda loendati kokku 20. Naissoost isikuid esines kõigi õpikute valimite peale 2 ning naissoost isikute grupe 1, mis annab tunnistust õpikute tugevast meestekesksest ning naiste ning nende tegevusalade marginaliseeritusest. Ka tegelaste gruppidel, mille puhul polnud võimalik sugu määrata, on sageli ilmne, et mõeldud on valdavalt meessoost tegelasi meeste poolt domineeritud elualadel, näiteks „sõdurid“, „metsavennad“, „juhtivad poliitikud“ jne.

Kvantitatiivse kontentanalüüsi valimisse sattunud tegelased jagunesid rollipõhiselt järgnevalt. Kõige enam esines kõigis õpikutes poliitiliste institutsoonidega seonduvaid rolle, seejärel riiklike jõu- ja korravalvestruktuuridega seotud rolle (sealhulgas militaarseid) ning seejärel majandusvaldkonnaga seonduvaid rolle. Nendest suurtest rollivaldkondadest väljapoole jäid vaid mõne üksiku tegelase rollid.

Tegevusvaldkondade puhul esines kõige rohkem poliitilisi ja kodanikutegevusi, järgnesid muud tegevused ning mittemääratavad tegevused või tegevuse puudumine ja kolmandana sõjandusega seotud tegevused.

Kõigi õpikute illustratsioonidel loendati kokku

data vaid tuleb olla pigem hoolitsev ja viisakas (Davis, 1995). Meessoost tegelasi oli ka rohkem kujutatud väljendamas positiivseid emotsioone kui naissoost tegelasi. Seda tulemust võib pidada kooskõlas olevaks (La France & Hecht, 2000; Alexander&Wood, 2000) uurimistulemustega, mis näitasid, et inimesed kellel on suurem mõjuvõim väljendavad meelsamini positiivseid emotsioone kui need kellel on väiksem mõjuvõim. Lisaks on varasemates uurimustes täheldatud, et meessoost tegelasi kujutatakse raamatutes ühiskonnas kõrgemal positsioonil olevatena (nagu arstid, õpetlased jne.) kui naisi (Mc. Donald, 1989; Turner-Bowker, 1996)

Sooline aspekt õpetajakoolituses Euroopa Liidus

Luxembourgis Ülikooli magistrant Martin Wiltzius viis 2005 aastal läbi uurimuse Euroopa Liidu liikmesriikide ülikoolides soolise aspekti käsitlemisest õppekavades õpetajate väljaõppel. Projekti eesmärgiks oli luua statistiline ülevaade soolise aspekti integreerimisest ülikoolide õppekavadesse ja analüüsida praktikaid, kuidas soolise aspekti integreerimist on rakendatud. Uurimus viidi läbi 25 Euroopa Liidu liikmesriigis. Projektis osalesid partneritena 6 riiki: Belgia, Saksamaa, Iirimaa, Luxembourg, Slovakia ja Sloveenia.

Ankeetküsitlusele laekusid vastused 29-st ülikoolist. Enamus vastanud ülikoolidest asus projekti partnerina osalenud maadest. 12-st liikmesriigist ankeete ei laekunud. 29-st vastanud ülikoolist olid 19 ülikooli integreerinud soolise aspekti õpetajate koolitamisel õppekavadesse. Ülikoolides kus sooline aspekt oli integreeritud õppekavadesse, toodi kasuna välja õpetajate teadlikkuse suurenemist soolisest võrdõiguslikkusest ja inimõigustest üldisemalt, õpetamise kvaliteedi kasvu- õpetamisel tuuakse rohkem välja lõhesid ja erisusi (kaasa arvatud soolisi), on suurenenud soopõhiste analüüside arv, on kasvanud sooline (gender) kompetents ja see on saanud osaks ülikooli profiilist.

Institutsoonide poolt, kes ei olnud integreerinud soolist aspekti oma õpetajate õppekavadesse seati küsimärgi alla soolise aspekti integreerimise vajalikkus õppekavadesse, soolist aspekti üldiselt ei peetud piisavalt oluliseks. Rahastuse puudumist ei toodud põhjuseks ning soouuringute mõju soolise aspekti integreerimisel õppekavadesse peeti väheseks. Institutsoonid, kus sooline aspekt oli integreeritud õppekavadesse leidsid, et:

- poliitiline toetus ja finantsressursside olemasolu ei ole peamised eeltingimused soolise aspekti integreerimiseks õppekavadesse
- peamisteks integreerimise protsessi algatajateks on olnud kas ülikooli või teaduskonna juhtkond, õpetajad või ministeerium

- õpetajate soolase koolituse kvaliteet on madal
- finantsressursse õppekava täiendamiseks ja juurutamiseks on raske leida
- soolise aspekti horisontaalne integreerimine õppekavadesse on väga madal
- soouuringutel on oluline tähtsus soolise aspekti integreerimisel õppekavadesse

12 liikmesriigi ülikoolide suhteliselt madal osavõtutase ankeetküsitlusest näitab, et sooaspektide õpetamist ei peeta ülikoolides eriti oluliseks.

Weiner (2000) mainis, et keskendumist soole tõlgendatakse kui meessoost vastast tegevust ja soolisuse vastane hoiak tuleneb eeldusest, et sotsiaalne sugu (gender) võrdub feminismiga.

Hallingsworth (1995) tõi välja 5 hüpoteesi probleemide kohta mis tekivad sooperspektiivi lisamisel õppekavadesse õpetajate väljaõppel.

- Õpetajate õpetamine on naiste töö ja seega on soolisus normaalne nähtus
- Ülekoormatud õppekavades ei leidu soo teema jaoks ruumi
- Sooteemat käsitletakse juba niikuinii multikultuursuse ja mitmekesisuse mõistete all
- Puudub vajadus, kuna olemasolevad õppekavad on piisavad ja adekvaatsed ning seetõttu ei ole täiendavate teemade lisamine vajalik
- Sugu on tabuteema- liiga emotsionaalne, liiga vastuoluline ja liiga tundlik, et seda käsitleda neutraalses ja objektiivses õpetaja väljaõpetamise õppekavades

Uurimuse üheks oluliseks tulemuseks oli ka arusaamine, et soolise aspekti lisamisel õppekavadesse tuleb arvestada iga riigi ja ülikooli erineva kultuurilise taustaga ja traditsioonidega ning ei ole võimalik luua ühtset lähenemist, mis sobiks kõikide liikmesriikide ülikoolidele soolise aspekti lisamiseks ülikoolide õppekavadesse õpetajate väljaõpetamisel.

Kasutatud kirjandus

Ashley, Graig B (2008). *Gender stereotypes about Emotion Portrayed in Children's Picture Books*. North Carolina University.

Dube, B (2006). *Illustrations as vehicles of gender stereotyping*. FCTIM Gender Studies conference, Pretoria.

Lesser, Rae Blumberg (2007). *Gender bias in textbooks: a hidden obstacle on the road to gender equality in education*.

Wiltzius, Martin (2005). *Gender roles and stereotypes in education and training*. University of Luxembourg.

Soo sotsiaalne konstrueerimine seitsmes Tallinna lasteaias - ülevaade

Kadri Aavik, ENUT

ENUT viis uurimuse "Soo sotsiaalne konstrueerimine seitsmes Tallinna lasteaias" läbi 2008. aasta teisel poolel Avatud Eesti Fondi ja Sotsiaalministeeriumi rahastatud projekti raames. Uurimuse eesmärgiks oli analüüsida viise, kuidas õpetajad ja 5-6. aastased lasteaialapsed sugu konstrueerivad ning teha kindlaks, kas lasteaedades pigem kinnistatakse või lõhutakse soopõhiseid erinevusi ja võimuhierarhiaid. Uurimuses käsitleti ka lasteaia kui soolistatud sotsiaalse struktuuriga seonduvaid aspekte, kuna õpetajaid ja lapsi ümbritsev soolistatud institutsionaalne keskkond aitab kaasa sooliste erinevuste ja ebavõrdsuse taastootmisele.

Analüüs lähtus sotsiaalkonstruktivistlikust perspektiivist, mille kohaselt on lasteaia kontekstis ilmnevad soolised erinevused ja ebavõrdsus sotsiaalsete praktikate ning igapäevase kasvatajate- ja lastepoolse interaktiivse soo konstrueerimise (*doing gender*, West & Zimmerman, 1987) tagajärg.

Soolise sotsialisatsiooniprotsessi käigus kujunevad poisid ja tüdrukud vastavalt meesteks ja naisteks. Sotsialiseerumisprotsess toimub sotsiaalsetes institutsioonides (perekond, kool jne.), kus taastoodetakse soolist ebavõrdsust ning soopõhiseid võimuhierarhiaid. Kuid tüdrukud ja poisid ei ole mitte ainult passiivsed-leplikud sotsialisatsiooniprotsessi objektid, vaid oma ümbritseva keskkonnaga pidevas aktiivses koosmõjus (Hurrelmann, 1995) ning õppimine toimub pideva interaktsiooni käigus teiste indiviididega.

Kuigi soolisuse omandamine toimub binaarsest soosüsteemist lähtuvalt, leidub ometigi maskuliinsuse ja feminiinsuse erinevaid vorme ja väljendusi, mistõttu oleks korrektsem rääkida maskuliinsustest ja feminiinsustest mitmuses, kuigi nad ei ole kõik võrdsed.

Koolides toimuvat õppeprotsessi mõjutavad kultuurilised arusaamad naiste- ja meestevahelistest erinevustest ning kummagi soo eeldatavast olemusest ja võimetest. Samas haridusasutuses samades ruumides ning sama õpetaja käe all saavad tüdrukud ja poisid ometigi erinevaid kogemusi (Kimmel, 2004). Näiteks antakse poistele käitumises ja eneseväljendamises rohkem vabadusi; tüdrukute edasijõudmist seletatakse usinusega ja poiste oma andekusega, ning tüdrukute mitteedasijõudmist tõlgendatakse vastavalt andetusena, samas kui poiste halb koolikäimine kirjutatakse puhtalt laiskuse arvele (Kuurme 2005/2006). Ka on poistel on tüdrukutega võrreldes tihedam interaktsioon õpetajatega: meessoost õpilastele reageerivad õpetajad enam, neid lastakse

rohkem vastata ning nende poolt pööratakse tihedamini kui naissoost õpilaste poole (Jones & Dindia, 2004; Kimmel, 2004; Golombok & Fivush, 1994).

Kujutlus "heast õpilasest" kui hoolega õppivast, sõnakuulelikust, reegleid järgivast, koostöövalmist, kohusetundlikust ja akadeemiliselt võimekast isikust on soolistatud. Õpetajad omistavad neid omadusi jätkuvalt tüdrukutele, samas kui tüüpilisi koolipoisse nähakse domineerivate, väljakutsuvate ja tülitakitajatena (Renold, 2006; Kimmel 2004).

Uurimisandmete kogumise meetoditena kasutati vaatlust, õpetajate anketeerimist ja vestlust lastega. Nimetatud andmekogumismeetodeid rakendati seitsme Tallinna lasteaia 5-6 aastaste laste rühmas, külastades igat lasteaeda kaks korda (kumbki külastuskord kestis keskeltläbi 2 tundi).

Vaatluse käigus jälgisid kaks uurijat rühmas nii õpetajate kui laste tegevust ning nende omavahelisi interaktsioone, eesmärgiga tuvastada, kuidas mõlemad grupid konstrueerivad sugu, taastoodavad soopõhiseid erinevusi, ebavõrdsusi ja võimuhierarhiaid. Jälgiti kõiki vaatluskorra ajal rühmas toimuvaid tegevusi, nii mängu kui õppetööd. Vaatlusmärkeid analüüsiti kvalitatiivse kontentanalüüsi meetodil ning tuvastati diskursusi, mis on seotud soo sotsiaalse konstrueerimise viisidega laste ja õpetajate poolt.

Uurimuse kvalitatiivse osa valimi moodustasid seitsme Tallinna lasteaia 10 õpetajat ning igas lasteaias üks 5-6 aastaste laste rühm. Kokku moodustasid vaatluse valimi 121 ning vestluse valimi 84 last (36 tüdrukut ja 48 poissi).

Vaatluse tulemusena selgus, et õpetajad pööravad kohati suuremat tähelepanu poistele ning tajuvad poisse tülitakitajatena tüdrukutest sagedamini. Lisaks sellele konstrueerivad kasvatajad soolistatud ruumi ("nukunurk" ehk "tüdrukute nurk" vs. "auto- või klotsinurk" ehk "poiste nurk") ja grupeerivad lapsi soopõhiselt. Samuti hoiavad kasvatajad alal mängude ja tegevuste soopõhist jaotust ning kohati taastoodavad traditsioonilist tööjaotust. Mõnel korral ilmnes ka poiste jõu ja tugevuse rõhutamine tüdrukutega võrreldes. Kohati ilmneb (soolisi erinevusi taastootva lasteaia arengukava ning soopõhiste mängunurkade pikaajalise traditsiooni puhul lasteaedades) kuidas õpetajate soolooime toimub soolistatud institutsionaalses keskkonnas, kus õpetajate igapäevased interaktsioonid ning institutsiooni soolistatus üksteist vastastikku mõjutavad.

Lastepoolse soo konstrueerimise puhul tulid esile valdavalt traditsioonilised soopõhiste mängude, mänguasjade ja eeskujude eelistused ning sellega seonduvalt mehelike ja naiselike tajutud riided ja esemed, millest ilmnes taas soo konstrueerimise protsessis osalevate jõudude paljusus. Samuti tuli märkimisväärselt esile „tugevate poiste“ ja „ilusate tüdrukute“ diskursus, ehk hegemooniline maskuliinsus

ja rõhutatud feminiinsus, mida poisid ja tüdrukud igapäevaste interaktsioonide (mängude ja muude tegevuste) käigus taastoodavad. Hegemoonilise maskuliinsuse konstrueerimist lähtuvalt tajusid poisid endal tüdrukutega võrreldes olevat rohkem võimu ja privileege, eelkõige füüsilise jõu tõttu, ning samuti vähem kohustusi. Ka mõned üksikud tüdrukud tajuvad poisiks olemist prestiižemana ning avaraimaid tegutsemisvõimalusi pakkuvana. Poiste poolt kasutatud jõu- ja võimudiskursustest võib järeldada, et nende enesetaju ei kujunda hetkerealsust, vaid pigem diskursiivselt konstrueeritud sotsiaalne ideaal. Rõhutatud feminiinsuse puhul tulid esile iluideaal, tüdrukute enesenägemine läbi meessoos pilgu ning „hea väikese tüdruku“ diskursus. Ilmnesid ka laste poolt tajutud soolised ettekirjutused, mille kohaselt tüdrukud ja poisid „peavad“ midagi tegema oma soost lähtuvalt ning võimalust teistmoodi toimida ei ole. Ühtegi selgesti eristuvat alternatiivset feminiinsust või maskuliinsust välja ei juonistunud, kuigi üksikudel juhtudel esines lastepoolsetes sookonstruktioonides hegemoonilise maskuliinsuse ja rõhutatud feminiinsusele vastandlikke jooni.

Analüüsi tulemuste põhjal võib järeldada, et uuritud lasteaedades pigem taastoodeti ja kinnistati soostereotüüpe ning ebatraditsioonilist soo konstrueerimist õpetajate ja laste poolt esines vähe. Sageli kerkisid esile ja jäi püsima soolistatud võimuhierarhiad ning hegemooniline maskuliinsus, kus domineerivaks on meessugu (poiste tegevuste, mängude ja poisiks olemise tajumine prestiižemana nii poiste kui tüdrukute poolt), mis kinnitavad suures osas varasemate uuringute tulemusi. Nii laste kui õpetajate soo konstrueerimisel ilmnesid kohati seda protsessi mõjutavad institutsionaalsed aspektid ning soo konstrueerimisel osalevate toimijate ja jõudude paljusus ja vastastikune mõju. Kinnitades varasemate sotsiaalkonstruktivistlike uurimuste tulemusi, ilmneb ka siin, et õpetajad ja lapsed taastoodavad ja kinnitavad soostereotüüpe ja soopõhiseid võimuhierarhiaid igapäevaste interaktsioonide käigus lasteaias kui soolistatud institutsioonis, mis paikneb omakorda binaarset soosüsteemi alalhoidvas ühiskonnas.

Kirjandus

Golombok, Susan, Fivush, Robyn (1994). *Gender Development*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hurrelmann, Klaus (1995). *Einführung in die Sozialisationstheorie*. 5. Auflage, Weinheim & Basel.

Jones, Susanne M., Dindia, Kathryn (2004). *A Meta-Analytic Perspective on Sex Equity in the Classroom*. *Review of Educational Research*, 74, 4, 443-471.

Kimmel, Micheal S. (2004). *The Gendered Society*. Oxford University Press, Oxford.

Kuurme, Tiiu (2005/2006). *Palgaarmee naisena sündinutena*. *Ariadne Lõng*, 2005/2006, 130-137

Renold, Emma (2006). *Gendered Classroom Experiences*. In Skelton, Ch., Francis, B., Smulyan, L. (Eds.). *The SAGE Handbook of Gender and Education*. SAGE Publications, London.

West, Candace, Zimmerman, Don (1987). *Doing Gender & Society*, 1, 125-51.

Lähemat infot projekti ja uurimuse kohta saad siit: <http://www.enut.ee/enut.php?id=289>

Kolme keskkooli ajalooõpiku analüüs sooperspektiivist

Kadri Aavik, ENUT

Avatud Eesti Fondi Vabaühenduste Fondi rahastatud ENUTi projekti "Soolise võrdõigussüsteemi süvalaiendamise Eesti haridussüsteemis" (2008-2010) üheks olulisemaks tegevuseks oli kolme keskkooli ajalooõpiku analüüs sooperspektiivist. Õpikud valiti 2008/2009. õppeaastal Eesti keskkoolides kasutatavate õpikute seast ning nendeks olid:

- Eesti ajalugu Gümnaasiumile. Lauri Vahtre (2004)
- Lähiajalugu I gümnaasiumile. Mart Laar, Lauri Vahtre (2006)
- Lähiajalugu. Õpik XII klassile. Andres Adamson, Jüri Ant, Marko Mihkelson, Sulev Valdmaa, Einar Värä (2003)